

סוגיה כב: סדר תפילות בתענית (2): דיני שליח ציבור

*

רקע

הגמ' מביאה ברייתא המגדירה מי ראוי לשמש כשליח ציבור בתעניות. להבנת הדין יש להשוות בין דין שליח ציבור בתעניות לדין שליח ציבור בכל השנה.

מקורות

- א. טז-טז: "עמדו בתפלה מורדין לפני התיבה זקן כו'... היורד לפני התיבה שאינו הגון"
 ב. רמב"ם הל' תעניות פ"ד ה"ד; הל' תפילה פ"ח הי"א; פירוש המשנה פ"ב מ"ב
 טור סי' נג, "וצריך שיהיה ש"ץ הגון... בחכמה ובמעשים טובים"
 ג. שו"ע סי' תקעט סע' א ומשנה ברורה

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת תענית פרק ב משנה ב
 ביתו ריקן, רוצה לומר ריקן ממזונות וריקן מעברות. ותנאי ראשון באדם שמעמידין הוא שיהא רגיל להיות שליח צבור ולדבר לפני הצבור, ואחרי כן הזקנה ונעימות הקול, בד"א בכל שליח צבור, מוסיף עליו כאן שיהא לו בנים וביתו ריקן, ובודאי גם שלא יצא עליו שם רע בילדותו כדי שיפנה אליו לב כל הצבור ויתקבלו דבריו על כולם ברצון. ואלו השש ברכות אומרן אחר גואל ישראל ולפני רופא.

טור אורח חיים סימן נג

ועומד ש"צ ומתחיל ישתבח וצריך שיהיה ש"צ הגון דכתיב נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב ואיתימא רבי אלעזר זה ש"צ שאינו הגון ויורד לפני התיבה ואיזהו הגון זה שהוא ריקן מעבירות ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ורגיל לקרות תורה ונביאים וכתובים ואם אין מוצאים מי שיש בו כל המדות האלו יבחרו הטוב שבצבור בחכמה ובמעשים טובים.

הסבר הסוגיה

"תנו רבנן עמדו בתפלה אף על פי שיש שם זקן וחכם אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל [איזהו רגיל] רבי יהודה אומר מטופל ואין לו ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במדרש בהלכות ובאגדות ובקי בכל הברכות כולן". [ברייתא טז].

הראשונים [רמב"ם פירוש המשניות פ"ב ה"ב, טור סי' נג] מבינים שחלק מדיני שליח ציבור שבברייתא הם דינים כלליים בכל שליח ציבור, וחלקם דינים יחודיים לשליח ציבור בתעניות.

הטור [סי' נג] מגדיר בהסבר ברייתא זו מי ראוי לשמש כשליח ציבור כל השנה. הטור מחלק בין תנאים אישיים [ריקן מעבירות, פרקו נאה, שפל בך, מרוצה לעם, קולו ערב ובקי בתורה ובנביאים ובכתובים] שמחייבים כל שליח ציבור, לבין שאר התנאים [שהוא מטופל בלדים ואין לו כדי מחסורם, יש לו יגיעה בשדה, לא יצא עליו שם רע בילדותו ולא יהיה בבניו ובבני ביתו וקרוביו בעל עבירה] התקפים רק בתענית. הטור סובר שמבחינת הרמה האישית אין הבדל בין שליח ציבור בתענית לבין שליח ציבור כל השנה, ההבדל ביניהם רק בתנאים הצדדיים, "מטופל ואין לו" ולכן לבו נשבר בתפילה, "ביתו ריקם" - כך שתפילתו מקובלת על כל הציבור.

הרמב"ם [הל' תפילה פ"ח ה"א] חולק על הטור ואת רוב הברייתא אינו מצטט בדיני שליח ציבור: "אין ממנין שליח ציבור אלא גדול שבציבור בחכמתו ובמעשיו, ואם היה זקן הרי זה משובח ביותר, ומשתדלין להיות שליח ציבור אדם שקולו ערב ורגיל לקרות". הרמב"ם מצטט מהברייתא רק דין "קולו ערב ורגיל לקרות", וגם עליהם הוא פוסק "משתדלין" בלבד. נראה לפרש שלדעת הרמב"ם יש הבדל מהותי בין שליח ציבור כל השנה לבין שליח ציבור בתעניות. במשך כל השנה שליח ציבור מייצג את הציבור, ולכן הוא צריך להיות "גדול שבציבור", בתעניות זקוקים לשליח ציבור שתפילתו מתקבלת, ושיכול לסחוף את הציבור אחריו, ולכך מיועדים התנאים המיוחדים בתעניות [שים לב: הטור פוסק שיבחרו "הטוב שבציבור בחכמה ובמעשים טובים" רק אם לא מצאו ש"ץ שעומד בכל התנאים].

סיכום

הטור לומד מהברייתא מי ראוי לשמש שליח ציבור כל השנה, הרמב"ם סובר שכל השנה צריך שליח ציבור הראוי לייצג את הציבור, ובתעניות צריכים שליח ציבור שתפילתו מקובלת.

הלכה

בהלכות תעניות השו"ע [סי' תקעט סע' א] פוסק את הברייתא על פי פירושו של הרמב"ם. בהלכות שליח ציבור השו"ע פוסק כטור ש"ש"ץ צריך שיהיה הגון. ואיזהו הגון, שיהא ריקן

מעבירות ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו ושיהיה עניו ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ער; ורגיל לקרות תורה נביאים וכתובים”.